

X 362. 941

Domi esse et in Europa et in mundo

Ünnepi tanulmányok a 70 éves Halmai Péter tiszteletére

Szerkesztette
Kutasi Gábor

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Budapest, 2024

X 362941

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001461786

A kötet szerzői

Andor László
Arató Krisztina
Báger Gusztáv
Balatoni András
Bánhidi Zoltán
Benczes István
Berács József
Bethlendi András
Bod Péter Ákos
Bódi-Schubert Anikó
Botos Katalin
Czecceli Vivien
Csaba László
Csáki György
Deli Gergely
Dobos Imre
Farkas Beáta
Ferkelt Balázs
Fertő Imre
Forman Balázs

Földi András
Freund Tamás
Gottfried Péter
Györffy Dóra
Hámori Balázs
Hamza Gábor
Honvári János
Julius Horváth
Isépy Tamás
Iván Gábor
Jankovics László
Kádár Béla
Kecskés László
Kengyel Ákos
Kerekes Sándor
Király Miklós
Kis Norbert
Kiss György
Kollárik Ferenc
Koller Boglárka

Kolok András Bese
Kolozsi Pál Péter
Kónya István
Kovács Árpád
Kovács Erzsébet
Kovács Olivér
Kőrösi István
Kurucz Mihály
Kutasi Gábor
Lengyel Imre
Ligeti Zsombor
Madár István
Magas István
Marton Ádám
Martonyi János
Matus János
Mihályi Péter
Neumanné Virág Ildikó
Oberfrank Ferenc
Palánkai Tibor

Palócz Éva
Pásztor Szabolcs
Pátyi András
Pleschinger Gyula
Révész Tamás
Ritzlné Kazimir Ildikó
Sárvári Balázs
Szabó Eszter
Szalavecz Andrea
Szathmáry Eörs
Szegedi László
Székely P. István
Szerb László
Takáts Előd
Varga Réka
Vásáry Miklós
Vastag Gyula
Vékás Lajos
Virág Barnabás

Kiadja a Nemzeti Közszerzői Egyetem

Ludovika Egyetemi Kiadó

A kiadásért felel: Deli Gergely rektor

Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.

Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Kilián Zsolt

Olvasószerkesztők: Csinta Áron, Gergely Zsuzsánna

Tördelőszerkesztő: Kilián Zsolt

Korrektor: Bujdosó Hajnalka, György László, Nagy Judit

Nyomdai kivitelezés: Pátria Nyomda Zrt.

Felelős vezető: Orgován Katalin vezérigazgató

ISBN 978-963-653-040-2 (nyomtatott)

ISBN 978-963-653-041-9 (ePDF)

© A szerzők, 2024

Szerkesztés © Kutasi Gábor, 2024

© A kiadó, 2024

Minden jog védve.

Tartalom

Tabula gratulatoria | 13

Laudációk

Halmi Péter

70. születésnapja tiszteletére | 17

A 70 éves Halmi Péter akadémikus

köszöntése | 21

I. Integráció

János Martonyi

Law and Identity in the European Integration | 27

Tibor Palánkai

Reflections on the Future and the Reforms of the EU

Integration – Some Conclusive Remarks | 39

Székely P. István

Európai integráció, intézmények és fejlődés | 53

Csaba László

Szükségszerű-e az európai integráció

további mélyülése? | 59

Gábor Hamza

Approximation and Harmonisation of Private Law in

Europe as a Means of Integration | 67

Andor László

30 évvel Maastricht után –

Az eurózóna vizontagságai történeti perspektívából | 83

Benczes István – Kollárik Ferenc

Az európai integrációs folyamat elméleti keretezése:

a neofunkcionalizmus fejlődési dinamikája | 95

Győrffy Dóra

Mélyintegráció és intézmények –

Az euró szerepe a politikai rendszer alakulásában | 107

Gottfried Péter

Helyreállítási Alap – újra és újra? Kell-e az EU-nak állandó

fiskális kapacitás – és konkrétan nekünk? | 117

Iván Gábor

Kérdések az Európai Unió

költségvetésének jövőjéről | 131

Jankovics László

A rugalmasság változatai

az európai fiskális szabályrendszerben | 137

Ferkelt Balázs

Az eurózóna kibővítésének perspektívái | 151

Madár István

Kell-e nekünk a magyar euró? | 161

Kengyel Ákos

Uniók szintű válságkezelés és megújulás – A Next Generation

EU program hosszú távú jelentősége | 175

Matus János

Az integrációhoz vezető elméletek

és utak újragondolása | 189

Szegedi László

Szabályozási rugalmasság, avagy az egységesség „mítosza”? – Az európai bankunió és az európai szanálási mechanizmus működésének eddigi tapasztalatai | 197

Arató Krisztina

Az Európai Unió jövője: integráció vagy dezintegráció? | 209

Réka Varga

The Russian–Ukrainian War in Light of the International World Order and the Reactions of the European Union | 213

Koller Boglárka

A hagyma külső héja: az európaizáció mintái Európán kívül | 231

Kovács Olivér

A mélység misztériuma – A mélyintegrációs szövet evolúciója | 239

Neumanné Virág Ildikó

Az Egyesült Királyság EU-tagságának szerepe és modellezése a brexit előtt | 257

Pásztor Szabolcs

Formálódó regionális integrációs kezdeményezés az afrikai kontinensen – Az Afrikai Kontinentális Szabadkereskedelmi Térség ígéretei és kihívásai | 269

Vásáry Miklós

Kihívások a Közös Agrárpolitikában | 277

Kutasi Gábor

Közép-európai pénzügyi mélyintegráció – áralapú megközelítés | 285

Király Miklós

A nemzetközi adásvétel és a késedelmi kamat mértéke | 295

II. Növekedés

Kónya István

Konvergencia és fejlettség Magyarországon: sprint vagy hosszútávfutás? | 313

Magas István

Világgazdasági lassulás és infláció, a stagfláció veszélyei | 331

Julius Horváth

Aspects of Growth in the Central European Economic Thought | 345

Balatoni András

A ciklus és a trend kapcsolata,
keresleti-kínálati interferenciák
és a hosszú távú növekedési képesség | 349

Szerb László

A konvergencia és a digitális vállalkozói ökoszisztéma az Európai
Unió kelet-közép-európai átmeneti gazdaságaiban | 359

Czeczeli Vivien

Az alacsony kamatkörnyezet mellékhatásai –
visszatekintés 10 év távlatából | 371

Marton Ádám

A gazdasági bizonytalanságok tovaggyűrűző hatása: az államadósság
fenntarthatóságának megkérdőjeleződése? | 381

Révész Tamás

Kísérlet az immateriális tőke szerepének becslésére a szlovák
és a magyar gazdasági növekedésben | 391

Eörs Szathmáry

A Radically New Way to Tune Compound Interest
and Some of Its Implications | 405

Virág Barnabás – Kolok András Bese – Szabó Eszter

Gazdasági felzárkózás a veszélyek korában | 417

Pleschinger Gyula

Ió-ció-áció-infláció – és a megfékezését célzó fiskális
és monetáris politikai intézkedések | 435

Takáts Előd

Sziklaszilárd elkötelezettség az infláció ellen | 459

Csáki György

A világlelelmezési válság új hulláma a 2020-as évtized elején | 463

Lengyel Imre

A térségek újraiparosításának ellentmondásai: sikeres felzárkózás vagy fejlődési csapda? | 471

Bod Péter Ákos

Anyagigényes gazdaságszerkezet: peremvidékiségünk következménye – és tartósítója | 483

Farkas Beáta

A német növekedési modell és a geoökonómiai változások | 495

Bethlendi András

Az újraiparosítás és a közepes fejlettség csapdájából való kitörés egymással ellentétes gazdaságpolitikai cél? | 503

Kolozsi Pál Péter

Környezeti fenntarthatóság és pénzügyi rendszer – Gondolatok a zöld pénzügyi rendszer és a zöld jegybankok témakörében | 515

Ligeti Zsombor

Talebnomics a Womenomicsban | 527

Dobos Imre – Bánhidi Zoltán

A digitális és a gazdasági fejlettség összefüggéseinek elemzése a részlegesen rendezett halmazok és a Tiered Data Envelopment Analysis (TDEA) módszerével | 543

Fertő Imre

A magyar agrárexport versenyképessége 2010 és 2021 között | 555

Honvári János

Nekünk tartoztak, mégis mi fizettünk | 569

Bódi-Schubert Anikó – Ritzlné Kazimir Ildikó

Miért van még szükségünk készpénzre? – Az euró és a forint
készpénztartási hányadát alakító tényezők | 577

Isépy Tamás

A fedezetlen kamatparitás ex post tesztelése Magyarországon
(2007. január – 2022. május) | 587

III. Reform

Lajos Vékás

Some Features of the Civil Code of Hungary | 593

Kádár Béla

A magyar gazdaság viharos évszázada – Visszapillantás egy „érdekes” évszázadra | 605

Kovács Árpád

Néhány szabálytalan gondolat Halmai Péternek ajánlva | 623

Kerekes Sándor

A marginalitás és a bizonytalanság a klímaváltozás gazdasági elemzésében | 627

Kovács Erzsébet

Hosszabbodó élettartam: öröm vagy kockázat? | 637

Botos Katalin

A nemzetközi gazdaság egy súlyos pénzügyi problémája | 643

Kőrösi István

Az állam és a gazdaságpolitika szerepe a fenntartható fejlődésben | 651

Báger Gusztáv

Az Alaptörvény közpénzügyi szerepe és hatása | 669

Palócz Éva

A magyar költségvetés kiadásainak szerkezete
európai összehasonlításban | 681

Sárvári Balázs

A kínai gazdaság- és geopolitika reorientációja, 1978–1992 | 689

Forman Balázs

Az arab modernizáció és a globalizáció
az Egyesült Arab Emírségekben | 697

Berács József

Az európai felsőoktatási térség reformtörekvései és integrációja
a magyar modellváltás kíséretében | 715

Vastag Gyula

Gorcsev Iván Nobel-díja, avagy a „Q-hacking” elismerése | 723

Kiss György

Vázlat a hatékony foglalkoztatás jogi alapjaihoz –
A magyar tapasztalatok | 729

Földi András

A jogszabályok visszaható hatályának kérdései a római jogban
– Márky Tamás kutatásainak tükrében | 741

Patyi András

Néhány gondolat a közigazgatási feladatokról és a funkciókról | 751

Kis Norbert

Négy esszé közjogi dilemmáinkról | 767

Mihályi Péter

Az egyházak kárpótlása – Sosincs vége? | 777

Szalavetz Andrea

Mezőgazdaság 4.0 – agrárfejlesztés iparpolitikai eszközökkel | 785

Kurucz Mihály

Szubjektív gondolatok a mezőgazdasági hasznosítású
földbirtoktagképző szerződések jogi sajátosságairól | 791

Kecskés László

A skót joggyökerei | 803

Hámori Balázs

Az eladók és a vevők viselkedésének változásai az átalakuló piacokon | 815

A kötet szerzői | 845

Lengyel Imre

A térségek újraiparosításának ellentmondásai: sikeres felzárkózás vagy fejlődési csapda?

Az újraiparosítás az Európai Unióban a 2008-as válság után került előtérbe, Magyarországon is több fejlesztési program támogatja, például februártól a Baross Gábor Újraiparosítási Hítelprogram indult 700 milliárd Ft-os kerettel. A feldolgozóiparban érdekelt külföldi működő tőke becsábítását sokan a fejlett országokhoz történő felzárkózás, a régiók gazdasági növekedése egyik kulcselemének tartják. Arról is élénk vita alakult ki a közelmúltban, hogy az akkumulátorgyárak elősegítik-e Magyarország felzárkózását a fejlett országokhoz, vagy közepes fejlődési csapda kialakulásához járulnak hozzá.

Tanulmányomban¹ a feldolgozóipari profilú vármegyék fejlődését tekintem át 2000 és 2021 között. A térségeknek az EU 14 régebbi tagállamának átlagához történő felzárkózását elemezzük, kitérve feldolgozóiparuk termelékenységének alakulására is. A nagyobb posztoszocialista országok feldolgozóipari térségeit is bevonjuk a vizsgálatba: vajon a hazai folyamatok egyediek, vagy Kelet-Közép-Európában hasonlóak figyelhetők meg?

A hazai feldolgozóipari vármegyék jellemzői

A felzárkózás a gazdasági növekedés, a fejlődés, a gazdaságfejlesztés stb. témaköréhez kapcsolódik, mindig valamilyen elérendő célhoz történő közeledést fejez ki, amit közgazdasági munkákban széles körben elfogadott mutatókkal mérünk. Több kiváló tudományos elemzés készült Magyarország és Kelet-Közép-Európa gazdasági

¹ A kutatást a Szegedi Tudományegyetem Interdiszciplináris Kutásfejlesztési és Innovációs Kiválósági Központ (IKIKK) Humán és Társadalomtudományi Klaszterének IKT és Társadalmi Kihívások Kompetenciaközpontja támogatta, a szerző a „Területi egyenlőtlenségek és gazdasági átalakulás a digitalizáció korában” kutatócsoport tagja.

növekedéséről² és térségeik fejlődéséről.³ A 2008-as válságot követően az EU-ban előtérbe került az újraiparosítás, amely főleg a feldolgozóiparra fókuszál, és a területi jellemzőket is fontosnak tartja.⁴ A szakmai vitákban többször felmerül, hogy a kevésbé fejlett országok és térségeik újraiparosítása elvezet-e a fejlett országokhoz történő felzárkózáshoz, vagy egy idő után fejlődési csapda alakul ki, és a felzárkózás megtorpan.⁵

A felzárkózás megítélése során többen Ausztria vagy Németország utolérését vizionálják, szerintem mértékadóbb, ha az EU 14 régebbi tagállamának átlagát vesszük alapul (az Egyesült Királyság nélkül), amelyek között nemcsak sikeresek, hanem hozzánk hasonló fejlettségűek (például Görögország, Portugália) is megtalálhatók. A nemzetközi összehasonlítás miatt az Eurostat adatbázisát használom, az egy lakosra jutó GDP (vásárlóerő-paritáson, PPS-ben), a foglalkoztatottak száma (*employed persons*) és a bruttó hozzáadott érték (*gross value added*, GVA, euró) mutatóját veszem figyelembe.

Nehéz határvonalat húzni, milyen mutatók alapján minősítsünk feldolgozóiparinak egy térséget. Ebben az írásban abból indultam ki, hogy a feldolgozóipari foglalkoztatottak aránya legalább 33%-ot érjen el, a pandémia miatt bázisévnek 2019-et tekintve. Így 5 vármegyét kapunk: Fejér, Győr-Moson-Sopron, Heves, Komárom-Esztergom és Vas. A nagyobb kelet-közép-európai országok közül Csehországban 5, Lengyelországban 3 és Romániában 2 ilyen NUTS₃-as területi egység található (Szlovákiában egy sincs). A feldolgozóipari térségek felzárkózásának értékeléséhez Budapestet és a vonzáskörzetének számító Pest vármegyét (együtt Közép-Magyarország) is figyelembe vesszük.

A hazai feldolgozóipari vármegyékben 2019-ben nemcsak a feldolgozóipari foglalkoztatottak aránya magas (amely országosan 19%), de az elmúlt évtizedben az ország feldolgozóipari foglalkoztatottjainak 30-31%-a ebben az 5 térségben dolgozott, miközben az összes foglalkoztatottnak csak 17-18%-a (1. táblázat). Ezekben a vármegyékben a foglalkoztatás szinte teljes, a foglalkoztatási ráta magas és a munkanélküliségi ráta jóval elmarad az országostól. A feldolgozóipari GVA aránya is igen magas, az országos átlag másfél-kétszerese. Egy-egy térség GDP-je az ott kimutatott GVA-val mozog együtt, emiatt ezekben a vármegyékben a feldolgozóipartól erősen függ a térség felzárkózása.

² GYÖRFFY 2021; HALMAI 2020, 2023.

³ BODNÁR et al. 2022; GÁL 2021; LENGYEL-VARGA 2018; PÁGER-ZSIBÓK 2020.

⁴ AIGINGER-RODRIK 2020; GÁL-LUX 2022; GYÖRFFY 2023; GYURKOVICS-VAS 2018; LENGYEL et al. 2016; LUX 2017; NAGY et al. 2019; SZAKÁLNÉ KANÓ 2023.

⁵ DIEMER et al. 2022; LENGYEL et al. 2023; TODARO-SMITH 2020.

1. táblázat. *A hazai feldolgozóipari vármegyék
néhány adata 2019-ben*

Vármegyék	A feldolgozó- ipari foglalkoz- tatottak aránya, %*	Foglal- koztatási ráta, 15–74 évesek, %**	Munka- nélküliségi ráta, %**	A feldolgozó- ipari GVA aránya, %*	A feldolgozó- ipari értékesítésből az export aránya, %**	A külföldi működő tőkeből a feldolgozó- ipar aránya, %**	Egy lakosra jutó feldolgozó- ipari külföldi működő tőke, millió Ft**
Komárom- Esztergom	38,9	63,5	2,9	45,4	83,0	95,5	5,8
Vas	34,3	66,3	2,0	37,9	85,7	92,3	2,4
Győr-Moson- Sopron	33,8	67,0	1,7	42,1	89,4	90,4	2,9
Heves	33,6	60,6	2,6	34,5	91,1	96,3	1,6
Fejér	33,3	65,1	2,5	40,6	81,7	80,6	2,6
Közép-Mo.	10,5	66,0	2,3	11,6	62,6	15,8	0,8
Magyar- ország	19,0	62,6	3,3	20,6	77,2	42,7	1,2

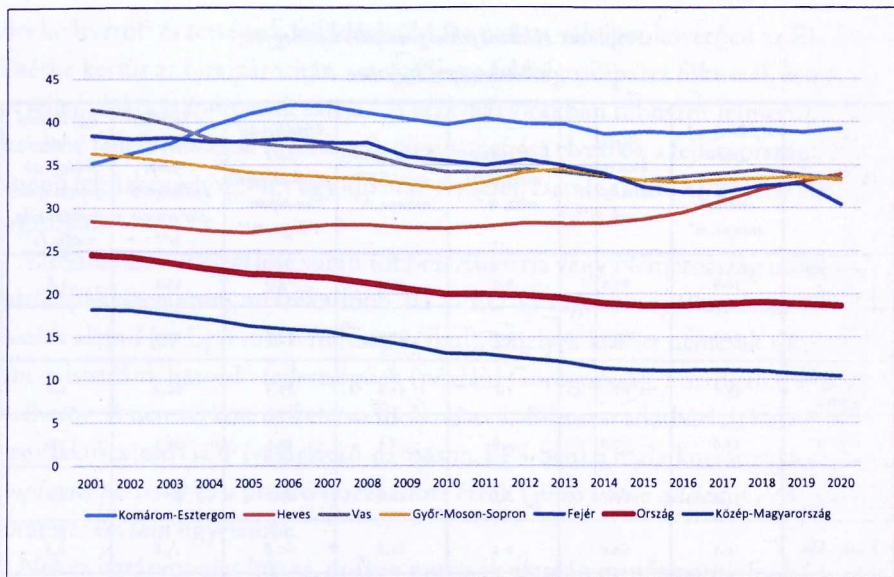
Forrás: * Eurostat, ** KSH

A vizsgált vármegyékben a feldolgozóipari értékesítés nagyobb részét, 80–95%-át az export teszi ki, az ország feldolgozóipari exportjának 44%-a ebből az 5 vármegyéből származik. Különösen a járműgyártás aránya magas a feldolgozóipari exportból, Győr-Moson-Sopronban 83%, Vas vármegyében 62%, Komárom-Esztergomban 40%, Hevesben 29% és Fejérben 20%. Jelentős még a számítógép-, az elektronikai, az optikai termékek exportja két vármegyében, Hevesben 53% és Fejérben 27%.

A külföldi közvetlentőke-befektetéssel működő vállalkozások külföldi tőkéjéből a feldolgozóipar aránya igen magas, négy vármegyében meghaladja a 90%-ot, az egy lakosra jutó érték is jóval nagyobb az országos átlagnál. Az ország feldolgozóipari külföldi működő tőkéjének 45%-a ebben az 5 vármegyében található.

Szembetűnő a főváros térségében, Közép-Magyarországon a feldolgozóipar alacsony aránya mind a foglalkoztatottak, mind a GVA esetében. Ebben a közel 3 millió lakosú térségben dolgozik jelenleg az ország foglalkoztatottjainak 44-45%-a, létszámuk a 2000-es 1,6 millió főről napjainkra 2,1 millióra nőtt, miközben a feldolgozóiparban 290 ezer főről 210 ezerre csökkent.

A vizsgált vármegyékben a feldolgozóipari foglalkoztatottak aránya mindvégig magas volt, miközben az országos arány fokozatosan csökkenve 2016 óta 19% körül stagnál (1. ábra). Komárom-Esztergomban az évezred elején sok munkahely létesült, főleg Tatabányán (Esztergomban a Suzuki üzeme három évtizede működik),

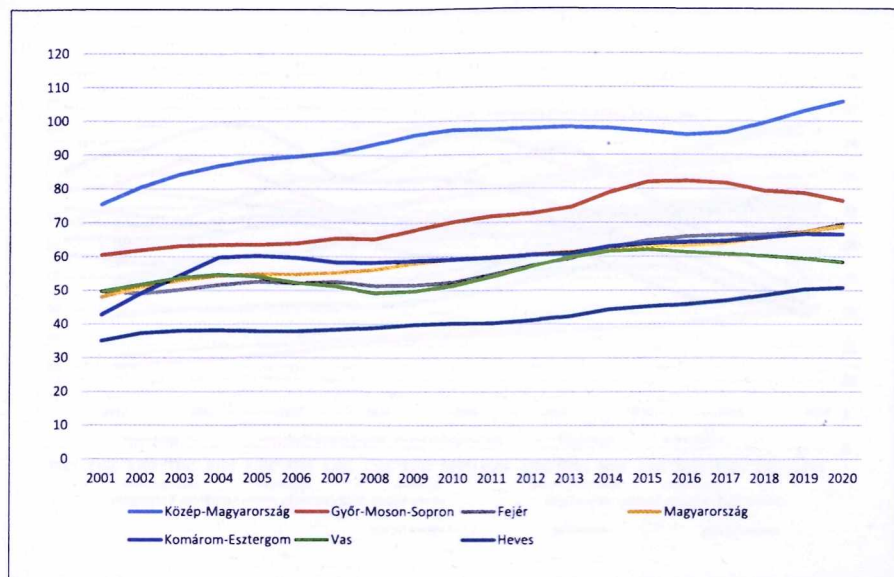
1. ábra. A feldolgozóipari foglalkoztatottak aránya, %

Megjegyzés: 3 éves mozgóátlag.

Forrás: Eurostat

de a vármegyében 2015-től stagnál a létszám. Heves vármegyében 2015 után több feldolgozóipari üzem letelepült, megnőtt a foglalkoztatottak aránya, azaz újraparosítás (ügynevezett reindusztrializáció) figyelhető meg. A többi 3 vármegyében az arány folyamatosan csökkent, 2014 után nagyjából hasonló szinten, 33-34%-on állnak. Eltérő folyamat zajlik Közép-Magyarországon, ahol a feldolgozóipari foglalkoztatottak aránya lecsökkent két évtized alatt majdnem a felére, itt úgynevezett dezindusztrializáció figyelhető meg, a feldolgozóipar háttérbe szorul.

Az öt feldolgozóipari vármegyében az ezredfordulón 760–770 ezer fős össz-foglalkoztatotti létszám a 2008-as válság során 690 ezer főre csökkent, majd fokozatosan emelkedve 2019-ben 830 ezer főt ért el. A feldolgozóipari foglalkoztatottak létszáma két évtizede 290 ezer fő volt, a 2008-as válságot követő években lecsökkent 230 ezerre, majd fokozatosan emelkedve 2018-tól 260–270 ezer fő közötti. Az öt vármegyében az elmúlt két évtizedben a lakosság együttes létszáma 1776 ezer főről 1744 ezerre csökkent (egyedül Győr-Moson-Sopronban nőtt közel 50 ezer fővel, ebből a győri nagyvárosi településeggyüttes 18 ezerrel, 227 ezer főről 245 ezerre), azaz csupán a feldolgozóipartól nem várható a népesség számának növekedése, hanem egyéb tényezők is fontosak.

2. ábra. A feldolgozóipari vármegyékben az egy lakosra jutó GDP (PPS) az EU14 százalékában

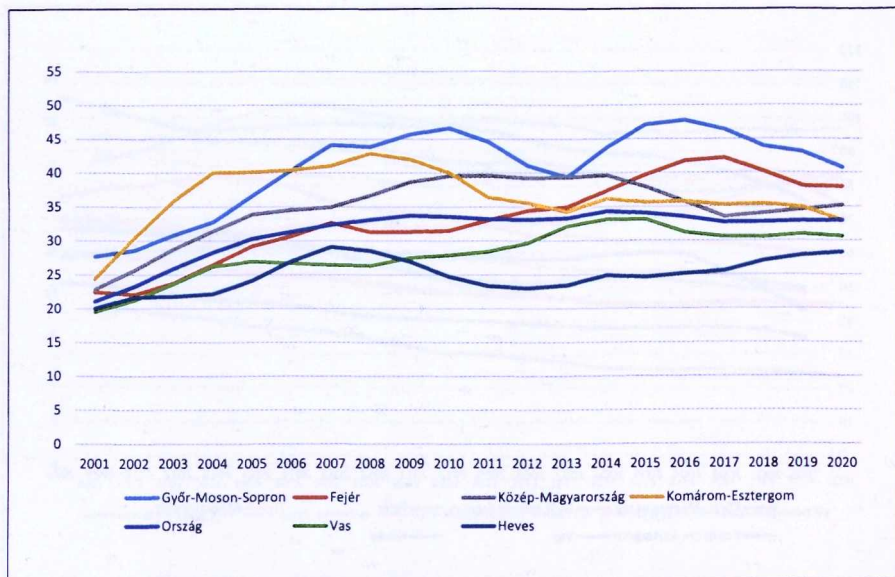
Megjegyzés: 3 éves mozgóátlag.

Forrás: Eurostat

A feldolgozóipari vármegyék felzárkózása

Alapkérdésünk, hogy megfigyelhető-e a feldolgozóipari vármegyék felzárkózása az EU14 átlagához. Az adatok alapján az egy lakosra jutó GDP térségenként eltérő módon alakult, Győr-Moson-Sopronban mindvégig meghaladta az országos átlagot, ami azt is jelenti, hogy a vármegye érdemben hozzájárult az ország felzárkózásához (2. ábra). A másik véglet Heves, ahol a feldolgozóipari foglalkoztatottak magas aránya mellett a felzárkózás lassú és az országos átlagtól mindvégig jelentősen elmarad. A többi 3 vármegye ingadozott az országos átlag körül, amely mozgóátlagos számítási módszerünk szerint 2001-ben 48% volt, 2020-ban pedig 69%. Ami viszont szembe-tűnő, hogy 2016 után nemcsak megtorpant Győr-Moson-Sopron és Vas vármegye felzárkózása az EU14 átlagához, hanem vissza is esett 4–6 százalékponttal. Ennek a két vármegyének egyoldalú a feldolgozóipara, döntő részét az exportra termelő, külföldi működő tőkén alapuló járműgyártás teszi ki, míg a másik három térség feldolgozóipara valamivel diverzifikáltabb.

Hosszabb időtávon a szakirodalom szerint egy térség gazdasági növekedése elsősorban termelékenységének alakulásától függ. A vizsgált térségekben

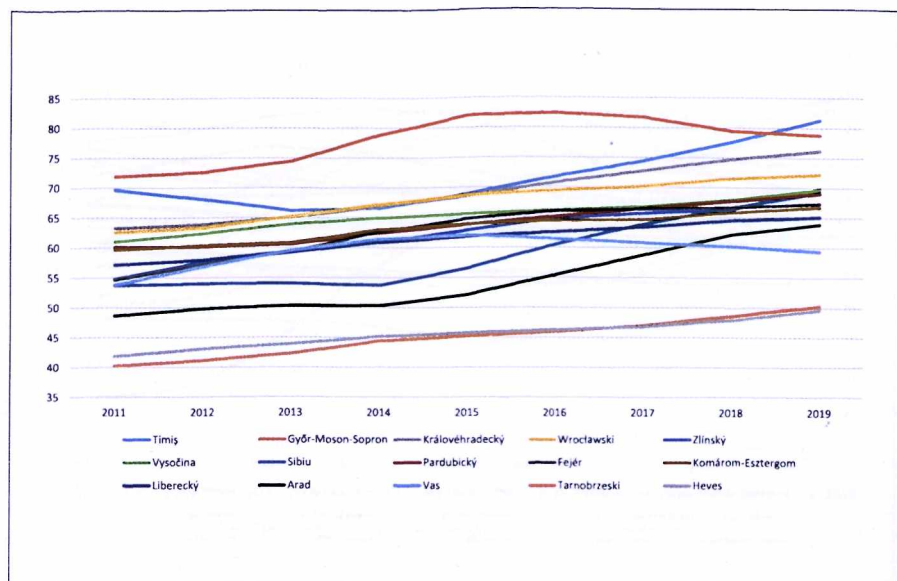
3. ábra. A feldolgozóipar termelékenységének alakulása,
GVA (euró)/foglalkoztatott, az EU14 százaléka

Megjegyzés: 3 éves mozgóátlag.

Forrás: Eurostat

a feldolgozóipar termelékenysége az egész időszakban javult, de az EU14 feldolgozóiparának átlagához viszonyítva már erőteljes ingadozások figyelhetők meg (3. ábra). Az országos adat 2008-ig dinamikus közeledést jelez, habár nagyon alacsony arányról elindulva, ezt követően mindvégig lényegében stagnálás történt, az arány 30–33% között mozog. Folyó áras euróval számoltunk, így az árfolyamok alakulása is befolyásolta a folyamatokat, de megjegyezzük, hogy a volumenindexes értékek is hasonló trendeket jeleznek.

A feldolgozóipari vármegyéknél is megtorpant a kezdeti gyors felzárkózás, főleg 2008 után, ekkortól eltérő módon alakult a relatív termelékenység, egy-egy nagyobb beruházás jelentős javulást idézett elő, amelyet visszaesés vagy stagnálás követett. Győr-Moson-Sopronban a 2008 utáni visszaesést 2014-től felzárkózási periódus követte, majd 2016-tól újabb jelentős lemaradás. Komárom-Esztergomban a 2008-as visszaesés után 2013-tól lényegében nincs közeledés, a vármegye 35% körül stagnál. Fejér és Vas vármegye kisebb ingadozásokat mutat, de 2016-tól itt is visszaesett a termelékenység az EU14-hez viszonyítva. Hevesben a 2008-as visszaesést követően 2013-tól lassú javulás figyelhető meg, de jóval elmarad az országostól, csak 2020-ban

4. ábra. A feldolgozóipari térségekben az egy lakosra jutó GDP (PPS) az EU14 százalékában

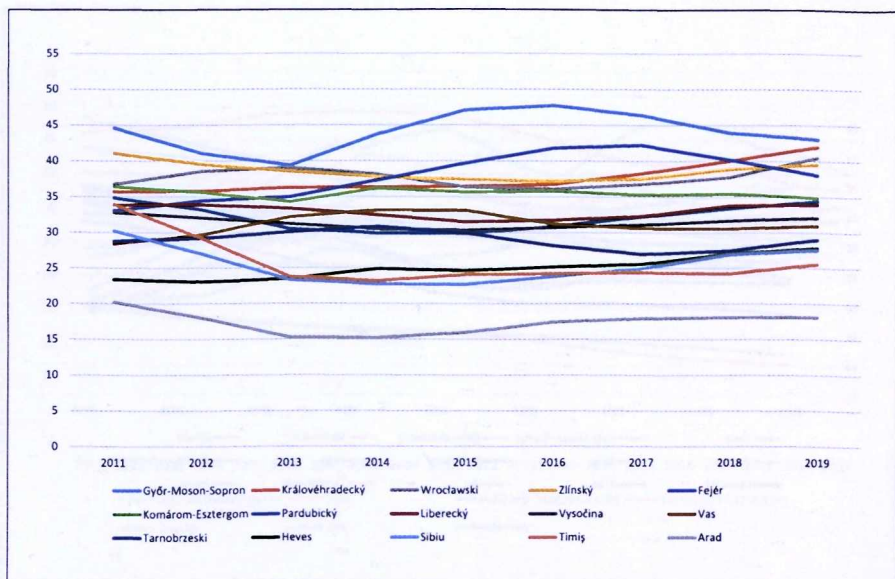
Megjegyzés: 3 éves mozgóátlag.

Forrás: Eurostat

érte el újból a 2006-os arányt. Úgy tűnik, hogy mindegyik vármegyénél egy-egy beruházás által generált felívelést követően megtorpant a felzárkózás, sőt visszaesés következett be. Az évtized végére 30–40% között „összeérnek” a feldolgozóipari térségek relatív termelékenységi mutatói.

Kelet-közép-európai kitekintés

Amint említettük, Kelet-Közép-Európában 15 feldolgozóipari térséget különítettünk el, lengyel adatok 2010-től 2020-ig állnak rendelkezésre, ezért csak erre az évtizedre térhetünk ki. Ennek a 15 térségnek az EU14-hez történő felzárkózása eltérő folyamatokra utal, 2019-ben 4 térség ért el 70–80% közötti arányt, további 8 térség 65–70% között állt, míg 3 jelentősen leszakadt vagy lemaradt. Két magyar térség, Győr-Ménfőcsanak és Vas visszaesése egyedi, más térségeknél ez nem figyelhető meg, miként Heves vármegye helyzete is speciális (együtt az egyik lengyel térséggel), lassan fejlődik és jelentősen elmarad a többi feldolgozóiparitól.

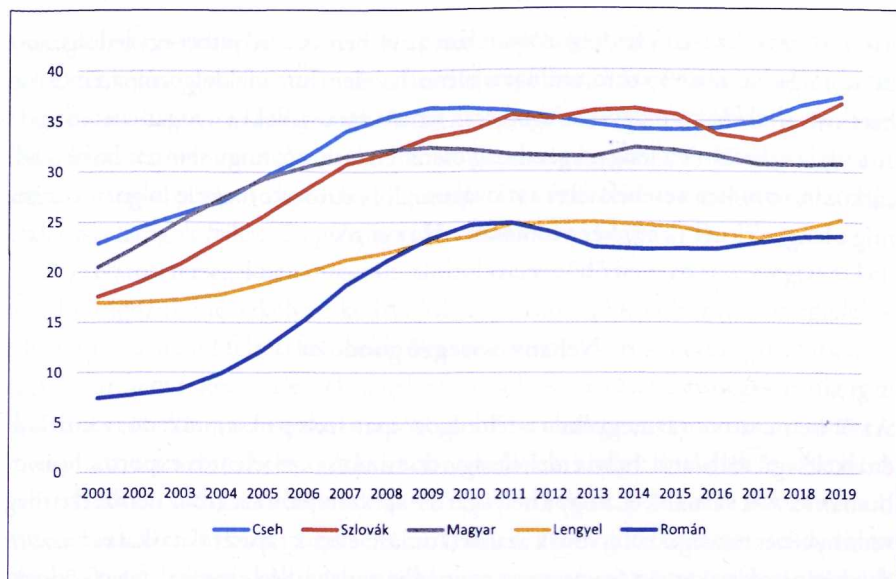
5. ábra. Térségenként a feldolgozóipar termelékenysége, GVA
(euró)/foglalkoztatott, az EU14 százaléka

Megjegyzés: 3 éves mozgóátlag.

Forrás: Eurostat

A térségek gazdaságára nyilván kihatnak az országos folyamatok, a 15 térségből 5 esetben az egy lakosra jutó GDP az országos átlag fölött van. Például az 5 magyar (az ország 2019-ben 67%-ot ért el) vármegyéből Győr-Moson-Sopron és Fejér, Lengyelországban (68%) a 2 térségből az egyik (Wrocławski), Romániában (64%) a háromból kettő (Timiş és Sibiu), ellenben Csehországban (86%) mind az 5 térség végig jóval elmarad az országos aránytól. A térségek többsége 2019-re a 65–70%-os sávban található, előlött 4, alatta 3 térség helyezkedik el. Az adatok alapján a feldolgozóipari térségeknél megfigyelhető bizonyos felzárkózás, de a két visszaeső magyar vármegye, Győr-Moson-Sopron és Vas kivételével a többiek inkább saját országuk fejlődési ütemével mozognak együtt.

Térségenként a feldolgozóipar termelékenységének alakulását tekintve kijelenthető, hogy egyetlen térség sem tudott jelentős javulást elérni, többségük az EU14 feldolgozóipari átlagának 30–40%-os sávjában található, az utóbbi pár évben alig változtatva helyzetén (5. ábra). Három román (Arad, Timiş és Sibiu) és egy magyar (Heves) térség van leghátul. Megfigyelhető, hogy Győr-Moson-Sopron, Fejér és Vas felzárkózása 2013 és 2016 között kiugró volt, miként ezt követően visszaesésük is, míg a többiek lassú felzárkózása 2016 után újra folytatódik.

6. ábra. Országokként a feldolgozóipar termelékenysége,

GVA (euró)/ledolgozott óra, az EU14 százaléka

Megjegyzés: 3 éves mozgóátlag.

Forrás: Eurostat

A termelékenység számításánál a vármegyék esetében a foglalkoztatottak létszáma áll rendelkezésünkre, de országokra a ledolgozott órák is elérhetők. Így számolva az 5 kelet-közép-európai országban a feldolgozóipar relatív termelékenysége kisebb-nagyobb eltérésekkel, de hasonlóan alakult 2015-ig: a 2008-as válságig dinamikus a javulás, ezt követően mindenütt megtorpan a fejlődés (6. ábra). 2016-tól viszont Magyarország már eltér a másik négy országtól, amelyeknél 2016–2017-től közeledés figyelhető meg, Szlovákia és Csehország az EU14 átlagának 37%-ra jutott, míg Magyarország maradt 31%-on. A lengyel és a román feldolgozóipar jócskán lemaradva 24–25%-on áll. Az 5 hazai feldolgozóipari vármegyében megfigyelt folyamatok és az ország relatív termelékenységének stagnálása arra is rámutat, hogy a vizsgálatból kimaradt többi hazai térségben sem javult olyan mértékben a feldolgozóipar teljesítménye, amely az ország felzárkózását felgyorsíthatná.

A ledolgozott órák alapján az EU14-ben 2010-től gyorsan javult a feldolgozóipar termelékenysége, részben ennek is köszönhető a kelet-közép-európai országok stagnálása. Magyarországon a feldolgozóipar termelékenysége 2008-ig gyorsan javult, ezt követően az EU14 átlagához hasonlóan növekedett, azaz nem figyelhető meg

a felzárkózás. Az EU14 feldolgozóiparában 2019-ben 55 euró jutott egy ledolgozott órára, míg a hazaiban 17 euró, ami azt is jelenti, habár itthon a feldolgozóipari munkabérek meghaladják a magyar átlagot, csak harmadát teszik ki a nyugat-európainak. A cseh, a szlovák és a lengyel gazdaság esetében látható, hogy szintén lassú a felzárkózás, 2019-ben a cseheknél és a szlovákoknál 21 euró jutott egy ledolgozott órára, míg a lengyeleknél 14 euró és a románoknál 13 euró.

Néhány összegző gondolat

Az öt bemutatott vármegyében a feldolgozóipar szerepe kiemelkedő, a külföldi érdekeltségű vállalatok helyi érdekeltségei dominánsak és jelentős exportot bonyolítanak le. Azt várnánk el, hogy a helyi gazdasági szereplők ezektől a nemzetközileg versenyképes részlegektől átveszik az üzleti tudást, ellesik tapasztalataikat és hasznosítják kapcsolataikat. Az úgynevezett regionális multiplikátorhatások felerősödnek, a helyi beszállítók száma és jövedelmezősége megnő, előbb-utóbb képesek önállóan más nemzetközi partnerekkel is együttműködni. A növekvő jövedelmeket helyben elkölthetve a gazdaság többi része is felpörög, azaz a térség fejlődése felgyorsul, és a nyugati országokhoz történő felzárkózása megállíthatatlan.

Ezzel szemben az adatok azt mutatják, hogy ezeknek a feldolgozóipari térségeknek a fellendülése csak átmeneti, egy-egy jelentősebb beruházás rövid távon javít ugyan a helyzetükön, de közeledésük pár év után megtorpan, sőt visszaesik, ami az ország felzárkózását is visszafogja. De Kelet-Közép-Európa más országaiban és feldolgozóipari térségeiben is megfigyelhető, hogy a feldolgozóipar termelékenysége az EU14 átlagának 30–40%-a között mozog, sőt, a magyar 2007 óta 31–32% között stagnál. Érzékelhető a centrum és a (fél)periféria kialakulása, a nyugat-európai feldolgozóiparban koncentrálnak a nagyobb hozzáadott értékű tevékenységek, míg a többit kiszervezik máshová, többek között Kelet-Közép-Európába. De ez tipikus fejlődési csapda, mivel lekötik a munkaerőt, elfoglalják az értékes ingatlanokat, orientálják a képzéseket, kiszorítják a helyi vállalkozásokat stb. A térség felzárkózását csak egy szintig segítik, majd következik a térség megtorpanása, sőt visszafoghatják az ország felzárkózását is.

Nem önmagával a feldolgozóiparral és nem a külföldi érdekeltségű vállalatokkal van a gond, hanem a hazai gazdaságfejlesztési szemlélettel és intézményrendszerrel. Ahol a feldolgozóipar sikeres tud lenni, például egyes német vagy osztrák térségekben, ott az iparág klaszteresedett, a vállalatok döntéshozó részlegei működnek és intenzív kapcsolatban állnak a többi helyi szereplővel, egyetemekkel, önkormányzatokkal,

szakmai szervezetekkel stb. A hazai központosított fejlesztéspolitika egy-egy nagyobb projektet képes ugyan menedzselni a helyi szereplők szűk körét bevonva, de látható, hogy ennek hatékonysága gyenge. Amíg a nagyvárosi térségek, például a 3 milliós fővárosi térség fejlődését a piaci mechanizmusok önmaguktól élénkítik, addig a kisvárosi térségek, például a hazai feldolgozóipari térségek fejlődése nem automatikus, csak összehangolt fejlesztési programokkal van esély a sikerre.

A kisvárosi térségekben integrált, alulról szerveződő fejlesztési stratégiákat kellene kidolgozni, mérsékelve a kedvezőtlen hatásokat. De ehhez nem megfelelők a hazai intézményi feltételek, például a megyei jogú város önkormányzata nem tagja a vármegyei közgyűlésnek, a helyi források és döntési lehetőségek pedig igen korlátozottak. Amíg nem alakul ki a többszintű területi tervezés intézményrendszere a központi, területi és helyi érdekek koordinálására, amíg a döntések és a források centralizáltak, addig a kiemelt feldolgozóipari projektek, például az akkumulátorgyárak csak zárványként, szigetként működnek, a térségben átmeneti fellendülést hozva. Természetesen a költségvetés néhány részmutatója átmenetileg javul, de ennek hosszabb távon igen nagy az ára. Ha a hazai újraiparosítási politika nem változik, akkor szinte biztosra vehető a fejlődési csapdák kialakulása és a feldolgozóipari térségek felzárkózási lehetőségeinek kifulladás.

Egyetérthetünk Aiginger és Rodrik megfogalmazásával: „Összefoglalva, az iparpolitika olyan rendszerszintű megközelítés, amely koordinálja az innovációt, a regionális politikát és a kereskedelempolitikát, középpontjában a feldolgozóiparral, miközben érinti az *upstream* és *downstream* iparágakat, az ágazati változásokat, a klasztereket és a hálózatokat. Olyan társadalmi céloknak kell irányítaniuk, amelyek fenntarthatósághoz és felelősségteljes globalizációhoz vezetnek. A piaci kudarcok korrekcióján túlmutató olyan folyamat ösztönzése az ismeretlenbe, amely nemcsak a szakértőkkel, az érdekcsoportokkal és az állampolgárokkal folytatott párbeszéd-ből profitál, hanem el kell kerülnie a speciális érdekcsoportok általi befolyásolást és a populizmust is.”⁶

⁶ AIGINGER–RODRIK 2020: 203.

Felhasznált irodalom

- AIGINGER, K. – RODRIK, D. (2020): Rebirth of Industrial Policy and an Agenda for the Twenty-First Century. *Journal of Industry, Competition and Trade*, 20(2), 189–207. Online: <https://doi.org/10.1007/s10842-019-00322-3>
- BODNÁR, G. – KOVÁCS, P. – EGRI, Z. (2022): Elements of Endogenous Development in the Regions of Visegrad Countries. *Deturope, The Central European Journal of Regional Development and Tourism*, 14(1), 29–49. Online: <https://doi.org/10.32725/det.2022.002>
- DIEMER, A. et al. (2022): The Regional Development Trap in Europe. *Economic Geography*, 98(5), 487–509. Online: <https://doi.org/10.1080/00130095.2022.2080655>
- GÁL, Z. (2021): Fel lehet-e zárkózni külföldi közvetlen tőkével? Az FDI szerepe a visegrádi országok gazdasági növekedésében. In SZANYI M. – SZUNOMÁR Á. – TÖRÖK Á. (szerk.): *Trendek és töréspontok II.* Budapest: Akadémiai, 32–40.
- GÁL, Z. – LUX, G. (2022): FDI-based Regional Development in Central and Eastern Europe: A Review and an Agenda. *Tér és Társadalom*, 36(3), 68–98. Online: <https://doi.org/10.17649/TET.36.3.3439>
- GYÖRFFY D. (2021): Felzárkózási pályák Kelet-Közép-Európában két válság között. *Közgazdasági Szemle*, 68(1), 47–75. Online: <https://doi.org/10.18414/KSZ.2021.1.47>
- GYÖRFFY D. (2023): Iparpolitika és akkumulátorgyártás Magyarországon és Svédországbán. *Közgazdasági Szemle*, 68(1), 245–273. Online: <https://doi.org/10.18414/KSZ.2023.3.245>
- GYURKOVICS, J. – VAS, Zs. (2018): Knowledge Sourcing in a Traditional Industry: Prospects of Peripheral Regions. *International Journal of Innovation and Learning*, 24(2), 220–237. Online: <https://doi.org/10.1504/IJIL.2018.094067>
- HALMAI P. (2020): *Mélyintegráció. A Gazdasági és Monetáris Unió ökonómiája.* Budapest: Akadémiai. Online: <https://doi.org/10.1556/9789634545569>
- HALMAI P. (2023): Fenntartható növekedés, növekedési potenciál. *Pénzügyi Szemle*, 69(1), 47–64. Online: https://doi.org/10.35551/PSZ_2023_1_3
- LENGYEL I. et al. (2016): Az újraparosodás térbeli kérdőjelei Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, 63(6), 615–646. Online: <https://doi.org/10.18414/KSZ.2016.6.615>
- LENGYEL I. – SZAKÁLNÉ KANÓ I. – VIDA Gy. (2023): A gazdasági szerkezetváltás térbeli jellemzői Kelet-Közép-Európában 2000–2019 között. In SZANYI M. – SZUNOMÁR Á. – TÖRÖK Á. (szerk.): *Trendek és töréspontok IV. Világpolitika, világ gazdaság.* Budapest: Akadémiai, 65–72.
- LENGYEL I. – VARGA A. (2018): A magyar gazdasági növekedés térbeli korlátai – helyzetkép és alapvető dilemmák. *Közgazdasági Szemle*, 65(5), 499–524.
- LUX G. (2017): *Újraparosodás Közép-Európában.* Budapest–Pécs: Dialóg Campus.
- NAGY B. – UDVARI B. – LENGYEL I. (2019): Újraparosodás Kelet-Közép-Európában – újraéledő centrum-periféria munkamegosztás? *Közgazdasági Szemle*, 66(2), 163–184. Online: <https://doi.org/10.18414/KSZ.2019.2.163>
- PÁGER, B. – ZSIBÓK, Zs. (2020): Regionalizing National-Level Growth Projections in the Visegrad Countries – The Issue of Ex-Post Rescaling. *Romanian Journal of Regional Science*, 14(1), 1–23.
- SZAKÁLNÉ KANÓ, I. – VAS, Zs. – KLASOVA, S. (2023): Emerging Synergies in Innovation Systems: Creative Industries in Central Europe. *Journal of the Knowledge Economy*, 14(1), 450–471. Online: <https://doi.org/10.1007/s13132-021-00879-7>
- TODARO, M. P. – SMITH, S. C. (2020): *Economic Development.* Boston: Pearson.